

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 19. marca 1856.

Vodník vinorejcov *).

Pervo poglavje.

Od poglavitnih pogojev vinoreje.

Podnebje, kraj, vreme, zemlja, tertne plemen in obdelovanje vinogradov so poglavitne reči vinorejstva. Od teh bomo tedaj naj prvo govorili.

Podnebje.

Naj več je na tem ležeče, kakošno je podnebje tistega kraja, kjer so vinogradi: je li gorko ondi ali merzlo, suho ali mokro.

Da je vino dobro in se lahko prodaja, mora imeti malo kisline pa veliko vinskega cveta. Da pa je tako, mora grojzdje popolnoma dozoreti.

Čeravno kateri kraj sam po sebi ni dosti gorák, se zamore pomanjkanje gorkote nadomestiti nekoliko s tem, da se za nograd izbere primerna zemlja, primerna lega, primerno tertno plemo, in da se prav obdeluje. Kremenasta in pešena zemlja, ki leži na stermin gorici proti poldné, zamore nekoliko nadomestiti to, kar ima kraj sam po sebi premalo gorkote.

Če je podnebje vinskega kraja preveč vlažno (mokrotno), zadržuje zorenje grojzdja. Na drugem mestu bom nasvetoval, kako se dá temu nekoliko v okom priti.

V nekterih krajih rada toča bíje, v družih spomladi zmerzuje, v družih je veliko megle in rôse, ktera v nekterih legah nogradov grojzdu v tem škoduje, da potem rado odpada.

Da v nekterih krajih večkrat kakor v družih toča bíje, so že posebne okoljine tistega kraja take, da se v njih raje toča vsuje kakor v družih. Asekuracija proti toči kakor proti ognju je naj gotovši pomoček zoper tako škodo. Malo krajev je, kjer toča tako pogostoma razsaja kakor na Štajarskem. Asekuracije zatega voljo celó nočejo v zavarovanje vzeti štajarskih vinorejcov. Kdor tedaj ni po asekuraciji proti toči zavarovan, naj storí tole, da tertó saj bolj obvaruje toče: naj nograd gósto zasadí s tertami, naj tertó vsadí postrani proti tistemu kraju, od kodar toča navadno pride, naj na vunanji strani jih priveže na široke kole in naj jim veršicev ne odrezuje ob vélikem Šmarnu, ampak še po malem Šmarnu. Ti pripomočki saj nekoliko škode odvernejo.

*) „Der Führer für Weingartenbesitzer“. Ein Auszug aus dem Werke „Guide du Propriétaire de Vigne par M. du Puits de Maconex“. Bordeaux 1850. Mit Erläuterungen und Anmerkungen von Dr. F. X. Hlubek. Herausgegeben vom Präsidium der k. k. stey. L. W. Gesellschaft. Graz 1856“. Tako se glasé bukvice, od kterih so svetli nadvojvoda Joan 3 iztise tudi krajnski kmetijski družbi po našem namestovavcu v Gradcu gosp. J. Wagner-u poslati blagovolili. Za povzdigo vsih razdelkov zemljodelstva vseskozi skerbni gospod nadvojvoda so gori imenovane francozke bukve vinorejstva, ki tam stanuje, kjer mnogočislani Bordočan raste, v nemški jezik zato predstaviti ukazali, da bi mnogo dobrih nauk. ki jih te bukvice zapopadajo, tudi po naših vinskih deželah razširili; gospod prof. Hlubek pa je v razjasnenje marsiktere reči dostavke spisal. Da bojo tudi naši Slovenci teh nauk deležni, bomo poglavniši reči podali v „Novicah“.

Vred.

Čeravno se pomladanski mraz povsod čuti in iz občnih vzrokov izvira, se po krajnih razmerah in s pridnostjo ljudi vendar nekoliko odverniti zamore, zato pomladanskega mraza ne moremo prav za prav prištevati krajnim uimam. Kjer so visoke gore in gojzdi in velike mirne vodé blizo, — ali kjer nizke doline obdajajo snežniki ali gojzdnate gore: tam naj bolj škoduje pomladanski mraz.

V nizkih dolinah, ki so v zavetji, je rôse včasih toliko, da je vse mokro, kakor da bi bilo deževalo bilo, ali pa se v taci dolinah pogostoma vzdiguje lahka megla, ktera se ob sončnem izhodu čez gorice vleče. Ako v takih okoljshinah le sama sončna gorkota razdelí in odpravi rôso in meglo, zadene velika škoda nograđe. Ako sončni žarki nagloma obsejejo rastline, ktere rôsa ali slana pokriva, je to naj poglavniši vzrok paleža, in obilnih tistih rujavih lis in marog, ki jih nahajamo na perji.

Vreme.

Vreme se spreminja po letnih časih; letni časi pa so v ravno tistem kraju enkrat taki, drugikrat drugačni, tako, da se njih premeni ne morejo pripisovati podnebjú tega ali unega kraja; v ravno tistem kraju je včasih pomlad gorka in suha, drugikrat merzla in mokra. Človek ne more nič zoper to.

Če dolgo in zlo dežuje, je tertí to, dokler raste, zlo škodljivo. V nogradih, kjer je zemlja taka, da ne spuša rada mokrote skozi, boleha potem tertá spomladi; v vsih krajih pa, kjer zlo dežuje takrat, kadar tertá cvetè, se izreja le malo grojzdja. Če dolgo dežuje, kadar grojzdje zori, je grojzdje slabeje in rado gnije. To napravi vinorejce, da dostikrat prezgodaj tergajo (berejo) in le slabo vino pridelajo.

Pa tudi suša škoduje, ako terpi do jeseni. Jagodice le malo zarašajo, koža prihaja debela in terda in napol manj se pridela včasih vina. Od druge strani pa suša boljša vino, da ima več farbe in več vinskega cveta (alkohola), manj pa kisline.

Za tertó naj bolje vreme je tole: Kadar cvetè, naj bo precej gorko, poredkoma naj pride pohleven dež. Gorkota dela, da jagodice hitro in lahko rastejo, pohleven dež pa napravlja, da le po malem jagod odpada, in to je ravno prav, da se tertá znebí malopridnega ploda, tiste jagode pa, ktere ostanejo, se bolj popolnoma izrasejo. Če je gorko in če pred tergatvo včasih pohleven dežek porosí grojzdje, se zmehčajo sicer jagode lepo, pa njih sok se vendar ne ovedení; vina se pridela dosti in dobrega, ne terdega, ampak tacega, ki se dá pred piti, je lepe farbe in žlahnega duha. Takošno vreme je noter do terganja (bendime) dobro, posebno pa takrat, kadar se čas tergatve bliža. Take letine narejajo žlagne vina. (Dalje sledí.)

Kako divji kostanj za živino rabiti.

Žalostna resnica je, da tisuč in tisuč vagánov dívjega kostanja v našem cesarstvu vsako leto pod zlo gré, namesto da bi se porabil za to ali uno. Čeravno je že do dobrega poterjeno, da divji kostanj je prav dobra živinska klaja, se vendar v jeseni še marsikter vertnar jezí, kako bo ta nadležni sad iz verta spravil! Drugod ga pusté ležati po tleh

in po njem hodijo, dokler vsega ne poteptajo. Al ni greh zametovati sad, ki se po pravici smé kruh za živino imenovati?

Prosim Vas gospodarje vse: porabite vsak kostanjček za živino, ker ji je tečna in zdrava piča. Brez vse posebne priprave, brez vsih stroškov zamorete to storiti: ovcam ga zmlíte (šrotajte), goveji živini, posebno pa molznim kravam, ga napravljajte takole:

V jeseni poberite divji kostanj in spravite ga na pod ali kak drug suh in zračen kraj; da ne plesnije, se mora izperva večkrat premetavati; plesnjiv kostanj ni za klajo in je celó škodljiv.

Preden pa začnete kostanj za klajo rabiti, vsujte ga v kadi, ktere naj stojé bolj na gorkem, naj bolje v hlevu; potem vlite čiste hladne vode na-nj, in tako dolgo naj se namaka v vodi, da se napenjati začne in pa se izpreza (razpóka). Takrat je že vinsko-kislatega duha, in to je znamenje, da je kostanjeva moka že zavrela, — sedaj pa je tudi čas, da se živini poklada. 2 bokala (firkeljna) sta na dan za eno molzno kravo za dosti namesto naj boljšega žitnega drobú.

Kadar se je živina divjega kostanja privadila, je zlo požrešna na-nj, in kmali se bote prepričali, da krave več molzejo in da je mleko dokaj boljše.

Samo po sebi pa se razume, da naj gospodar to reč tako napravi, kadar je začel kostanj pokladati, da ga poredom poklada, to je, da si ga v kadéh tako pripravi, da ena kad za drugo pride na versto, ako ga ima namreč veliko. Pa kar ga ima, če tudi malo, naj ga privoši živini.

To je naj krajša, naj koristniša in po skušnjah popolnoma poterjena pot, divji kostanj v prid obračati.

Národno gospodarstvo.

II.

Spoznavši, da imetje posvetnega premoženja veliko pripomore v dosego namenov, za ktere si prizadevajo ljudstva in države, so skerbele že nekdanje države za posvetni blagor; vendar so pričeli še le sedanji narodi znanstveno za to skrbeti, toda po različnih pravilih, ker tudi različne so bile njih skušnje.

Misleči, da pravo posvetno premoženje ali bogastvo naroda je le gotov dnar, v zlatu in srebru, so tedaj učeni razlagali vodila, po kterih je državni vladi skrbeti, da se dnar privabi v deželo in v deželi privaruje, in ker se iz pridelkov in izdelkov več dnarja skupi, so učili, naj se podpira obertnija, posebno vélika obertnija, in v unanje dežele trgovini odpré pot, da se vse kupčijstvo po postavah v domači dobiček oberne.

To je kupčijski ali teržni sostav ali sistem.

Al kmali so napake dnarnega nakupčavanja prišle na dan.

Da bi se delo v deželi pomnožilo, da bi se narod lože pomnožil in obderžal in da bi ne bil odvisen od ptujih narodov v svojih potrebah, se je zamenil kupčijski ali teržni sostav z branivnim sostavom, to je, z vodili, ne kupovati od unanjih narodov blaga, ktero se lahko pridela v domači deželi, marveč domače blago braniti pred ptujim s pomočjo mita ali cola. Temu enostranskemu podpiranju velike obertnije in unanje trgovine je pa sledilo zanemarjenje poljedelstva. Da bi se odvernila ta napaka, je národno gospodarstvo učilo zemljo-gospodarstveni sostav, ktero pravi, da pravo bogastvo naroda je v zemeljskih pridelkih; da tedaj le iz obdelovanja zemljiš izvira blagostan. Dnar je le méra in namestno znamenje blaga. Le zemljodelstvo donaša čiste dohodke; vsaka druga obertnija in trgovina poplačuje le potrebne stroške. Razdeljenje in menja blaga in po tem vedno ponovljanje pridelkov se pa pričinja in obvaruje pri narodu po naravnem pravu, ktero terja svobodno gibanje obertnije in trgovine, to je, slobodno množstvo kupcov in prodajavcov

in njih oprosteno od davkov; potrebe državne naj se izplačujejo samo z davkom od čistega dobička — od zemeljskih davkov.

Da bi se zedinili vsi tukaj našeti sostavi, po kterih se dá doseči posvetni blagor naroda, je začel Adam Smith učiti obertniški sostav. Njega pravila so:

1. premoženje, bogastvo izvira od vsega koristnega in prijetnega blaga, ktero je zamenljivo;

2. pravi pričetek in vir vsake vrednosti je delo na podlagi zemljiša, in za izdajke potrebni kapital (glavnica). — Delo živí delavca, pomnožuje premoženje: vsako delo, ali naj se sirovina pridobiva, obdeluje in rabi, ali da se s sirovim, obdelanim in izdelanim blagom teržuje, je pridelovavno; toraj je tudi delo méra vsake vrednosti;

3. zemljodelstvo, obdelovanje polja in gor, obertnija in trgovina, razdelki delavnosti gospodarstvene, so pridelovavni in toraj viri dohodkov državnih, ker ne le iz zemljiš temuč tudi iz dela in kapitala izvira čist dobiček;

4. vrednost blaga se ravna naj lože v naravni obertniški in teržni svobodi; toraj naj ne vodi vlada s postavami obertnije; vlada naj nikar ne bo obertnica; samo v podporo obertnije naj se ustanovijo naprave take, ktere čujejo nad občnim blagrom. Ta sostav zametuje vse, kar je nasprotno svobodnemu množtvu kupca in prodajavca (freie Concurrenz).

Po tem uku se je kmali pomnožila mestna obertnija, fabrikarstvo in trgovina: prikazalo se pa je tudi siromaštvo v dozda še neznani velikosti zraven bogatije posamnih; pokazale so se napačnosti v obertniškem sostavu in dokazalo se je, da premoženje naroda ni enako premoženju posamnih v vrednosti po menji in v zvezi dela, — da je napačno, preveč gledati samo na imetje gotovine, na véliko obertnijo in na trgovino, — da je napačno skrbeti samo za kolikost blaga, ako se ne pazi tudi, kakošno je blago in njegova razmera s potrebami naroda, ker s samim ozirom na množenje bogastva se zanemari skerb za ohranjenje in razumno razdeljenje pridobljenega blaga, — dokazalo se je, da neomejena obertniška in teržna svoboda se opira na sebičnost, ker je potem vsak le za se in samotež v svojem delaven.

Ogled po svetu.

Vdovi Sultanove.

Zraven podertega kioska (turške vile), kjer so ne zdavnej strašne morije bile, je pot v staro terdnjavo Carigrada. Ondi še nevernik ni smel stopiti čez prag vrat in dandanašnji zavrača še kak Albanec, Kurdistanec ali čern Arabec sničeve ženske evropske z zapovedljivo besedo „sarcak!“; le malokomu dovoljeno je ohladiti se v cipresnem gajču, kteri razprostira se čez vés prvi homec sedmohribatega Rima v izhodu. Skoz veje cipres vidi se brez števila kupljic in stolpov ženstviša, ktero trikrat z zidovi obdano sveti se zmed černo-zelenih dreves kakor tempelj Diane.

Na levi strani pod tem gričem je še ena palača prostornih dvorov. Žalostno gleda iz temne sence visocih cipres; to je poslopje večne žalosti vdov, prebivališče žen pomerlih carov ozmanskkih, ktere v lepo izlikanih ječah svoje življenje prejukujejo. Strašna laž je njegov veseli obraz!

Vsih nesrečnic je le ena sama, ktera v vabljevem poslopji naj lepšega kraja sveta prebiva, srečna, prosta! Le tista, ktera rodi perva sultanu careviča, in ko bi bila poprej robinja bila, ona je tista izvoljena, ktera smé z odkritim obrazom ljudem pokazati se, kteri so enake pravice z možaki turške vere. Vse druge tarejo reve sužnosti sicer blišobe in bogatije obdane. Skozi omrežene okna gledajo vse krasote sveta, ozirajo se v peneče morje, romajoče od kraja do kraja zemlje; šibke ladije gledajo prijadrovati ter zopet vračati se v daljne dežele. Koliko blazih sere tarejo muke Tantala!